

skupine, ćirilovska i latinaška, bile razdeljene u nekoliko podvrsta i adaptacija, od dalmatinsko-dubrovačke adaptacije venecijanske latinice do bosansko-dalmatinske bosančice. Zajednička akcija Vukova i Gajeve, iako nije uspela da donese potpuno jedinstvo književnog jezika i pravopisa (jer Gaju nije dopustio Car Franjo I da uvede ćirilicu, a Vuka nije poslušala Srbija da prihvati ijekavštinu), znači ogroman datum u našoj nacionalnoj evoluciji: narodni govor hercegovački postao je priznatim književnim govorom svih Srba i Hrvata, a od toga je doba faktično naša literatura postala opća srpsko-hrvatska literatura, jer će otada svi istaknutiji pesnici i pripovedači (Preradović, Mažuranić, Njegoš, Radićević, Zmaj Jovan, pa Vojislav Ilić, Vojnović, Nušić, Tresić, pa sve do najnovijih) biti čitani, odnosno davani jednako u Zagrebu, kao u Beogradu.

Ta se činjenica nije uvek dovoljno cenila. Zbog toga smatram za potrebno da podvučem razliku između položaja i funkcije narodne književnosti, kakovi su se ustalili posle Vukove i Gajeve reforme, i onih, kakovi su bili pre toga. Ta je razlika u vezi sa promenom funkcije, koju je u društvenom životu vršila literatura od prekretnice XVII i XIX veka i u ostalom svetu. Pre toga nije književnost kao takova nigde igrala neku naročito приметljivu ulogu u pokretanju masa ma u kojem pravcu ni u Francuskoj, Engleskoj, Nemačkoj ili drugde. Ratovi su se vodili, vere su se nadbijale, menjale, a da na sve to literatura i literati nisu imali ma kakav uticaj, štaviše a da svi ti pokreti i promene nisu gotovo imali odraza u savremenoj literaturi. Shakespeare je mogao da se učini nekim oficijoznim panegiričarem velike Jelizavete, ali u čitavom Shakespearevu teatru zamaćete tražiti opise ili bar neki refleksi onih krvavih verskih antagonizama, koji su u njegovo doba razdirali današnju Veliku Britaniju. Toliko malo toga odraza ima, da se još danas može da vode diskusije, je li Shakespeare bio katolik ili protestant, na jednaki način kako se još uvek vode polemike o tome, je li Racine bio žansenist. Zbog istoga razloga vi možete, za nevolju, učiniti neki barem sumarni prikaz literature nemačke XV i XVI veka, a da ne zalazite, barem direktno, u izlaganje nazora i težnji protestanata i katolika. Uticaj tih dveju antagonističkih verskih skupina primećuje se u savremenoj literaturi tek po indirektnim pojavama. Tek sa Francuskom revolucijom postaje književnost, da tako rećemo, direktno partizanska, ili polemička, uzima direktno i otvoreno učešće u socijalnim, političkim, verskim razmimoilaženjima. Rousseau izvlaći na neki način iz njegove filozofske ćelije u narod Robespierre, a Voltaire, pravom nazvan prvi žurnalista, izlazi iz nje sam, zalazi u narod i uzima u ruke svako kulturno, nacionalno, političko pitanje, koje zagreva ili može da zagreje široku publiku, makar i ne iz samih estetskih i spekulativno-etičkih pobuda. Uporedo sa tim zalaženjem literature u narod odvija se i industrijalizirano nakladništvo, koje koristeći se tim većim interesom masa otvara književnosti jednu čitalačku klijentelu, koja prema ranijoj čitalačkoj publici stoji u nesrazmerno većem broju. U korak sa brojem ide i demokratsisanje kvaliteta čitalačke publike. Tek sada ta publika poćima da pretstavlja u istini jedan važan deo